הפקולטה למדעי הרוח
אוניברסיטת חיפה

החוג ללשון העברית

תקצירי קורסים לשנת הלימודים תשפ"ז

חוברת זו מרכזת את תקצירי הקורסים שילמדו חברי הסגל בחוג ללשון העברית בשנת הלימודים תשפ"ז, והיא מיועדת למתעניינות ולמתעניינים בלימודי התואר הראשון, השני והשלישי בחוג. הקורסים משקפים את רוחב היריעה של החוג: מן הדקדוק של העברית לרבדיה – הגה, צורות, ניקוד ותחביר – דרך סמנטיקה, פרגמטיקה, חקר השיח והאינטראקציה, ועד ללשונות השמיות, לשונות היהודים, סוציולינגוויסטיקה ושיטות מחקר עדכניות בחקר הלשון.

שימו לב: החוברת מציגה את הקורסים המוצעים בשנת הלימודים תשפ"ז בלבד. היצע הקורסים בחוג מתחדש משנה לשנה, ובשנת הלימודים הבאה יוצעו קורסים נוספים.

לימודי תואר ראשון (ב"א)

קורסי חובה ויסוד

מבוא לבלשנות כללית | *Introduction to Linguistics*

ד"ר דלית אסולין • חובה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

קורס זה יקנה את יסודות הבלשנות המודרנית, תוך הדגמה מהעברית ומשפות אחרות. מטרת הקורס היא רכישת כלים בסיסיים לניתוח בלשני והכרת תחומי מחקר שונים בבלשנות המודרנית.

תורת ההגה של העברית החדשה | *Introduction to Phonetics and Phonology*

ד"ר דלית אסולין • חובה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

יסודות הפונטיקה והפונולוגיה, תוך התמקדות בעברית הישראלית.

תורת הצורות של העברית החדשה | *Introduction to Hebrew Morphology*

ד"ר דלית אסולין • חובה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

קורס זה יקנה את יסודות תורת הצורות (מורפולוגיה – מבנה המילים ודרכי תצורתן), תוך התמקדות בעברית החדשה.

תחביר הלשון העברית | *Syntax of Modern Hebrew*

פרופ' יעל משלר • חובה • 4 שש"ס, 4 נ"ז (בתוספת תרגול שבועי)

על מנת לתקשר, אין בני האדם מצרפים מלים אחת לשנייה באופן שרירותי. התחביר הינו תת-תחום הבלשנות העוסק בדרכי הצטרפותן של מלים זו לזו לצירופים, לפסוקיות ולמשפטים. ביכולתנו להפיק ולהבין אינסוף משפטים שלא שמענו קודם לכן, וזאת על סמך דפוסי ההצטרפות המסוימים של האיברים. זוהי אחת מתכונות היסוד של שפות אנוש, ואותה נבקש לנתח ולהסביר בקורס זה. הקורס יתמקד ראשית בטיפוסי היחידות המצטרפות זו לזו (המלים), ולאחר מכן באופן הצטרפותן של יחידות אלו לצירופים, לפסוקיות ולמשפטים בעברית. נבחן נושאים אלו הן מנקודת המבט של חלקי הדיבר המצטרפים זה לזה, הן מנקודת המבט של היחסים הדקדוקיים המתקיימים בין איברים אלו. המיקוד יהיה תחביר העברית החדשה, והוא יילמד תוך התייחסות לתיאוריה תחבירית כללית ובהשוואה לתופעות תחביריות במבחר שפות.

מבוא לפרגמטיקה ולחקר השיח | *Introduction to Pragmatics and Discourse Analysis*

פרופ' יעל משלר • חובה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

השפה היא הבסיס לפעילות התקשורתית של בני האדם. תחומי הבלשנות העוסקים בסוגיית השימוש שעושים בני האדם בשפה הם הפרגמטיקה וחקר השיח. בקורס זה נכיר את יסודות שני תחומים אלו, תוך התמקדות

במאפייניה החברתיים והקוגניטיביים של השפה. כמו כן, נרכוש שיטות מחקר בתחום: נלמד להקליט, לתמלל ולנתח שיח טבעי מהמציאות היומיומית של חיינו. על השיחות שנלקט נבחן את התיאוריות המרכזיות בתחום.

מבוא לסמנטיקה | *Introduction to Semantics*

ד"ר סול אזואלוס-אטיאס • חובה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

הקורס יעסוק בדרכי חקירת משמעיהן של מילים. יוגדרו מושגי מפתח (משמעות, מובן, הוראה, לקסמה ועוד), ויוצגו היבטים שונים של חקר המשמעות: כאלה הנובעים מתהליכים דיאכרוניים (תזוזות/שינויי משמעות פנים-לשוניים: מטפורה, מטונימיה, אטימולוגיה עממית, אליפסה; תזוזות/שינויי משמעות חוץ-לשוניים: שאילת משמעויות מלשונות אחרות) או סינכרוניים (יחסי משמעות: נרדפות מלאה/חלקית, ניגוד מוחלט/רצף/הפיך, היכללות; ארגון שדות סמנטיים וניתוח רכיבים סמנטיים); פוליסמיה והומונימיה ודרכי הצגתם במילונים שונים (דיאכרוניים וסינכרוניים).

העברית בראי הבלשנות השמית | *Hebrew and the Semitic Languages Comparatively*

פרופ' אהרון גבע-קלינברגר • חובה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

השפה העברית איננה אי-לשוני, והשפות השמיות האחיות מאירות אותה בתחומים רבים כמו תורת-ההגה, תורת-הצורות, תחביר ואוצר-מילים. בקורס נקרא טקסטים בתעתיק בשפות שמיות שונות, מהן עתיקות ומהן חדשות, שמתוכן אפשר לשמוע גם טקסטים מוקלטים. הקורס יסקור תיאוריות לשוניות שונות החשובות להתפתחות הלשונות השמיות, נסקור את חלוקת השפות השמיות, ובנוסף נבחן את ההקשרים התרבותיים וההיסטוריים של שפות אלו.

ניקוד | *Hebrew Vocalization*

ד"ר עברי בוניס • 4 שש"ס, 4 נ"ז

בקורס נלמד את כללי הניקוד – הסימנים הנוספים על האותיות, מתחתן או בתוכן, המציינים את התנועות והיבטים נוספים של ההגייה של הלשון העברית המסורתית. סימנים אלו נוצרו במאות השביעית עד העשירית לספירה על ידי קבוצת חכמי לשון שישבו בעיר טבריה לחוף הכינרת כדי לתעד את הגייתם למקרא. מערכת הסימנים שיצרו נעשתה מקודשת ונפוצה בכל קהילות ישראל, והיא גם מערכת הסימנים התקנית של העברית החדשה. כללי הניקוד מהווים נדבך יסודי בהכרת הלשון העברית ותולדותיה.

ארמית מקראית | *Biblical Aramaic*

ד"ר עברי בוניס • 2 שש"ס, 2 נ"ז

בקורס נלמד את כללי הדקדוק של הארמית המופיעה במקרא, בפרט בספר דניאל, ונקרא טקסטים בארמית זו. להג ארמי זה נקרא במחקר "ארמית מקראית", וכשמה כן היא. להכרת הארמית המקראית חשיבות רבה: הארמית היא לשון שמית קרובה מאוד לעברית, ולעברית היסטוריה ארוכה של מגע עם הארמית, ולכן הכרתה תורמת להבנת התפתחות העברית והשפות השמיות בכלל. מעבר לכך, הארמית המקראית משקפת את חדירת הארמית לחיי התרבות של היהודים בסוף תקופת המקרא ובתקופה שאחריה.

אוריינות מחקרית למדעי השפה | *Research Literacy for the Language Sciences*

פרופ' ברכה ניר • חובה (קורס שנתי) • 4 שש"ס, 4 נ"ז

הקורס מקנה את הכלים לקרוא מחקר לשוני, להעריך אותו ולהשתתף בשיח המחקרי – עוד לפני שלב ביצוע המחקר העצמאי. השאלה המנחה היא כיצד נוצר ידע על הלשון: מה נחשב לשאלה מחקרית בתחום, מה נחשב לראיה, וכיצד נבנית טענה שאפשר לקבלה או לדחותה. בחלקו הראשון של הקורס נכיר את המסגרות התיאורטיות המרכזיות בחקר הלשון – פורמליות, קוגניטיביות-שימושיות וסוציולינגוויסטיות – לצד המסורת הפילולוגית, ונראה כיצד כל מסגרת מגדירה אחרת את מושא המחקר ואת סוג ההסבר הנדרש. בחלק השני נסקור את שיטות המחקר הנהוגות בתחום: עבודה עם קורפוסים, שיטות ניסוייות, ראיונות ותצפית, שאלוני שיפוט וניתוח שיח, תוך בחינת ההתאמה שבין שאלה לשיטה ובין שיטה לסוג הטענה שהיא מאפשרת. חלק נפרד יוקדש לשימוש בבינה מלאכותית ככלי לחשיבה ביקורתית: נתנסה בעבודה עם מודלי שפה כבני-שיח

מחקריים – לחידוד שאלות, להעמדת טיעון במבחן, להצפת הנחות סמויות ולבחינת פרשנויות חלופיות – ובד בבד נלמד לבחון ביקורתית את התוצרים עצמם. לצד אלה נעסוק במיומנויות היסוד של הכתיבה האקדמית: איתור מקורות והערכתם, ציטוט ותיעוד ביבליוגרפי, בניית טיעון וכתיבה של סקירת ספרות קצרה.

קורסי בחירה

לשון וחברה (מבוא לסוציולינגוויסטיקה) | *Introduction to Sociolinguistics*

ד"ר דלית אסולין • בחירה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

הקורס בוחן את היחסים בין לשון וחברה, ומתבסס בעיקר על דוגמאות מן העברית הישראלית בת ימינו.

דקדוק הצירופים ופענוח עמימות | *Construction Grammar and Deciphering Ambiguity*

ד"ר סול אזואלוס-אטיאס • בחירה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

הקורס יעסוק בהנחות ובשיטות המחקר של "דקדוק הצירופים" – משפחה של תיאוריות בתחומי הבלשנות הקוגניטיבית המתמקדת ביחסי מבנה-משמעות – לזיהוי מובניה השונים של מילה דו-משמעית, כפי שמשמשת בטקסט כתוב או דבור.

חקר השיח והשיחה: נושאים מתקדמים | *Discourse and Conversation Analysis: Advanced Topics*

פרופ' יעל משלר • בחירה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

בקורס בחירה זה נעמיק במספר נושאים בתחום חקר השיח והשיחה. נתמקד בשיח העברי הדבור במבט השוואתי לשיח בשפות אחרות, ומדי פעם נרחיב את הדיון אף להתנהגות הגלומה בגוף, המלווה תמיד את ההתנהגות הוורבאלית בשיח פנים-אל-פנים. הסטודנטים.ות יכתבו עבודות המושתתות על הקלטות אודיו ווידאו של שיח טבעי יומיומי דבור, בהסתמך על קורפוסים שיועמדו לרשותם.ן.

דרישות קדם: תחביר הלשון העברית; מבוא לפרגמטיקה ולחקר השיח

שפות העולם | *The Languages of the World*

פרופ' אהרון גבע-קלינברגר • בחירה, קורס מתוקשב מלא • 4 נ"ז

קורס מתוקשב במלואו, הכולל הקלטות והנותן לך אפשרות להתקדם בקצב שלך בלימוד החומר. בקורס תסקרנה קבוצות לשונות בעולם בראייה לשונית ותרבותית, וכן תוצג סקירה על התפתחות הכתב בלשונות שונות. הקורס מתאים לכל הסטודנטים מתחומים שונים.

דיאלקטולוגיה | *Dialectology*

פרופ' אהרון גבע-קלינברגר • בחירה • 2 שש"ס, 2 נ"ז

נסקור את התפתחות מדע חקר הלהגים בעולם, מגרמניה וצרפת ועבור בשפות אחרות. לאחר מכן נתמקד בשפה הערבית, בקבוצות להגיה ממרוקו ועד המזרח הרחוק, וכן נעסוק בכמה דוגמאות של שפות שמיות שלהן להגים. חלק מהטקסטים יהיו כתובים בלבד ואילו אחרים יהיו קטעי-שמיעה, שאותם ננתח הן בראייה בלשנית והן בראייה אינטרדיסציפלינרית – היסטורית, סוציולוגית, אנתרופולוגית ועוד.

דרישות קדם: ידע בערבית ספרותית

סמינריונים לתואר ראשון

העברית ולשונות אחרות – נקודות מפגש | *Language Contact: Hebrew and Other Languages*

ד"ר דלית אסולין • סמינר ב"א • 4 שש"ס, 4 נ"ז

בקורס נתבונן במגע שבין עברית ולשונות אחרות בעבר ובהווה, על רקע סוגיות תיאורטיות בחקר לשונות במגע.

תקשורת בינאישית ומוסדית מוצלחת ולקויה | *Successful and Failed Interpersonal and Institutional Communication*

ד"ר סול אזואלוס-אטיאס • סמינר ב"א • 4 שש"ס, 4 נ"ז

הבנה של שפה טבעית מצריכה, בנוסף לפענוח הקוד הלשוני, גם תהליך של הסקה פרגמטית. הקורס יעסוק במצבים שבהם דו-משמעות, למשל, עשויה להוות מכשול בפני תקשורת מוצלחת. ייסקרו הדרכים שבהן דוברים ממקסמים את הרלוונטיות של המסרים שלהם לנמעניהם, מחד, ונתחקה אחר דרכו של הנמען בפירוש כוונת הדובר לאור השערותיו לגבי יכולותיו והעדפותיו של הדובר. המפגשים ילוו בדוגמאות לכשלים בתקשורת בינאישית ומוסדית, דבורה וכתובה.

לימודי תואר שני (מ"א)

בנוסף לקורסים המפורטים להלן, קורסים מתקדמים מהתואר הראשון יכולים לשמש כקורסי בחירה לתואר השני.

שיעורי חובה ושיעורים מתקדמים

שיטות מחקר בחקר הלשון | *Research Methods for Language Studies*

פרופ' ברכה ניר • חובה (קורס שנתי) • 4 שש"ס, 4 נ"ז

הקורס עוסק בהתאמה שבין שאלת המחקר לשיטה: מהו סוג הידע שכל שיטה מסוגלת להניב, ואיזו שאלה היא אינה יכולה להשיב עליה. שאלה על שכיחות ופיזור, שאלה על עיבוד בזמן אמת ושאלה על שימוש בהקשר חברתי מחייבות כלים שונים, ובחירה לא מתאימה מייצרת נתונים שאינם נוגעים לשאלה שנשאלה. בחירה מתודולוגית אינה טכנית בלבד: היא נגזרת מהנחות תיאורטיות על מהות הלשון ועל מעמדם של נתונים לשוניים. לפיכך נעגן את הדיון במסגרות תיאורטיות שונות – פורמליות, קוגניטיביות-שימושיות וסוציולינגוויסטיות – ובמסורת הפילולוגית, ונבחן מה נחשב ראיה בכל אחת מהן. נכיר את מגוון השיטות הנהוגות בחקר הלשון – עבודה עם קורפוסים, שיטות ניסוייות ומדידה, ראיונות ותצפית, שאלוני שיפוט וניתוח שיח על נתונים טבעיים – ונבחן כל אחת מהן לפי סוג הראיה שהיא מספקת, מגבלותיה וסוג הטענה שהיא מאפשרת. נעסוק גם בסוגיות רוחביות: בניית מדגם, קידוד ומהימנות בין-שופטים, אתיקה של מחקר במשתתפים אנושיים, ושימוש ביקורתי בכלי בינה מלאכותית בשלבי המחקר השונים. הקורס מתנהל כסדנה: קריאה ביקורתית של מחקרים קיימים תוך בחינת ההצדקה המתודולוגית שבבסיסם, לצד התנסות מעשית בשיטות עצמן.

ערבית-יהודית חדשה | *Modern Judeo-Arabic*

פרופ' אהרון גבע-קלינברגר • שיעור ותרגיל, מ"א (קורס שנתי) • 4 שש"ס, 4 נ"ז

סקירה של הלהגים היהודיים-ערביים במאה השנים האחרונות. בקורס נשמע טקסטים מוקלטים, נקרא תעתיקים וננתח לשונית לפי תחומי המיקרו-בלשנות והמאקרו-בלשנות הרב-תחומית, כלומר התחומים הנושקים לבלשנות ומאירים אותה – היסטוריה, אנתרופולוגיה וסוציולוגיה. נדון בתיאוריות שונות וכן בחלוקה הדיאלקטולוגית של תפרוסת הלהגים הערביים. אין דרישות קדם.

סמינריונים לתואר שני

דקדוק, אינטראקציה וגוף | *Grammar, Interaction, and the Body*

פרופ' יעל משלר • סמינר מ"א (קורס שנתי) • 4 שש"ס, 4 נ"ז

שפות אנוש שזורות עמוקות בפרקטיקות הגופניות-ויזואליות של משתתפי השיח. הדיבור מלווה תמיד בהנגנה, במבטים, במחוות, במנח הגוף ובתנועתו במרחב, ובמניפולציה שעושים דוברים בחפצים שמסביב. בסמינר זה בתחום בלשנות האינטראקציה (Interactional Linguistics) נכיר ראשית לעומק את יסודות התחום; לאחר מכן נחקור את הקשרים שבין דפוסים דקדוקיים לבין דפוסי אינטראקציה מילוליים ובלתי-מילוליים, ונבחן את

השפעתם של אילוצים ממערכות סמיוטיות שונות על התהוותם של דפוסי הדקדוק. הסטודנטים.ות יכתבו עבודות המושתתות על הקלטות אודיו ווידאו של שיח טבעי יומיומי דבור, בהסתמך על קורפוסים שיועמדו לרשותם.ן.

איך אנחנו מבינים זה את זה: תקשורת אנושית בראי תיאוריית הרלוונטיות | *How We Understand Each Other: Human Communication from the Perspective of Relevance Theory*

ד"ר סול אזואלוס-אטיאס • סמינר מ"א • 4 שש"ס, 4 נ"ז

תיאוריית הרלוונטיות היא תיאוריה מובילה בתחום הפרגמטיקה הבלשנית העוסקת בתהליך ההבנה האנושי. בחלקו הראשון של הקורס ייסקרו העקרונות המנחים, על פי תורת הרלוונטיות, את השומע בשחזור משמעות הדובר. בנוסף, תוצג פרוצדורת ההבנה, כפי שמוצגת על ידי התיאוריה – הפרוצדורה המציעה הסבר לאופן שבו שומע מבין מבעים בשיחת פנים-אל-פנים. בפרט נעמוד על אופני קידוד ודרגת מפורשות הנאמר, תוך התייחסות ליחסים המתקיימים בין המקודד למובלע. בחלקו השני של הקורס ניישם את הכלים שנלמדו לניתוח טקסטים דבורים וכתובים.

פואטיקה, רטוריקה וסמיוטיקה – מבט לשוני | *Poetics, Rhetoric, and Semiotics – A Linguistic Perspective*

פרופ' ברכה ניר • סמינר (קורס שנתי; פתוח גם לתלמידי חוגים אחרים) • 4 שש"ס, 4 נ"ז

הסמינר בוחן שלושה תחומים שהתפתחו כמסורות פרשניות נפרדות, ומציע לקרוא אותם מחדש בכלים לשוניים – תחביריים, סמנטיים ופרגמטיים. הנחת המוצא היא שתופעות שנהוג לתאר במונחים ספרותיים או תרבותיים ניתנות להמשגה דקדוקית, ושהמשגה כזו מניבה תובנות שהניתוח הפרשני לבדו אינו מגיע אליהן. בין הנושאים: תקבולת וחזרה כמנגנונים לשוניים; סכמות רטוריות (כיאזמוס, אנפורה, אנטיתזה) ומעמדן הדקדוקי; מטפורה ומטונימיה כתופעות קוגניטיביות-לשוניות; והזיקה שבין מבנה לשוני לפעולה תקשורתית. הדיון יישען על טקסטים בעברית מסוגות שונות.

מתעניינות ומתעניינים בתואר שלישי

לימודי התואר השלישי בחוג מתקיימים במתכונת מחקרית, בהנחיה אישית של חברות וחברי הסגל. תלמידי מחקר מוזמנים להשתלב בקורסים ובסמינרים המתקדמים המפורטים לעיל, בהתאם לתחום המחקר ובתיאום עם המנחה. תחומי ההנחיה בחוג כוללים, בין השאר: תחביר ודקדוק הצירופים; פרגמטיקה, חקר השיח ובלשנות האינטראקציה; סמנטיקה ותיאוריית הרלוונטיות; סוציולינגוויסטיקה ולשונות במגע; הבלשנות השמית, דיאלקטולוגיה ערבית ולשונות היהודים; והלשון העברית לתקופותיה ומסורותיה. מתעניינות ומתעניינים מוזמנים לפנות למזכירות החוג לקבלת פרטים על הליך הקבלה ועל אפשרויות ההנחיה.